

Sofokles: Antigone | Maailmankirjat

Jani Vanhala

ANTIGONE JUMALTEN KEINUSSA

Tragedian uudelleentulkinta Antigonen hahmon ontologisen rakentumisen näkökulmasta

Klassisten mestariteosten tavoin **Sofokleen** *Antigone* tarjoa tulkitsijalleen lähtökohtia enemmän kuin mihin tulkitsijalla on mahdollisuutta tai kykyä tarttua. Tällaista kokemusta tai kohteen ominaisuutta kutsutaan tutkimuksessa usein ylitsevuotavuuden tai ylenpalttisuuden käsitteillä. Molempiin käsitteisiin liittyy intuitiivisesti tiettyjä uskonnollisävytteisiä kaikuja, jotka eivät nouse pelkästään kulttuurillisista seikoista. Ne avautuvat ennemminkin eksistentiaalisten kokemustensa sisältöjen kautta kuvaten sellaisia tilanteita, joissa ihminen joutuu kosketuksiin väistämättömän kanssa. Antigonen tilanteen äärimmäisyys asettaa hänet sellaiseen ristiriitaan, jossa hän joutuu kasvokkain maailman sovinnainten tapojen ja päämäärärationaalien järjen ylittävien voimien kanssa. Antigone haluaa haudata veljensä Polyneikeen, joka on kuollut taistelussa, mutta Theban kuningas Kreon on kieltänyt hautaamisen kuolemanrangaistuksen uhalla, koska Polyneikes oli sotinut Thebaa vastaan ja oli näin maanpetturi. Antigoneen ongelma tiivistyy jo näytelmän alussa, Antigonen ja hänen siskonsa Ismenen keskustussa:

Antigone: Tiedän, että miellytän niitä, joita eniten pitääkin.

Ismene: Kunpa voisitkin. Mutta rakastat mahdotonta. (88-90) 1

Antigone näkee veljensä hautaamisen kuuluvan jumalien säätämään järjestykseen, joka ylittää maallisten lakien piirin, ja joka on siksi väistämätöntä suorittaa jopa oman kuolemansa seuraksella. Lukijan kannalta tilanteen tekee kiinnostavaksi se, että koko tragedian yllä leijuu epävarmuus siitä, mikä jumalten tahto varsinaisesti on ja miten sen voi saavuttaa. Kuoron sanat ovatkin tässä suhteessa varsin osuvat:

“Oli viisaasti sanottu kun joku lausui: paha näkyy hyvän kaltaisena sille, jonka mieltä jumala on johtamassa tuhoon.” (620-623).

Tällaista epävarmuutta vasten kuningas Kreonin Antigoneelle langettama kuolemantuomio nousee pätevimmistä mahdollisista päättelystä. Kuten Kreonin poika ja Antigonen tuleva puoliso, Haimon, isälleen sanoo:

“Isä, jumalat antoivat ihmiselle järjen, ainoan luontaisen omaisuutemme.” (683-684).

Tähän järkeen nojaten Kreon toteaa, että “[...] jos minä tuen sukulaista 2, joka rikkoo lakia, niin silloin minun totisesti täytyy sallia se laajemminkin.” (657-660).

Kuitenkin epävarmuuteen perustuvan tilanteen tulkinnan kannalta ratkaisevimmat sanat lausuu Ismene:

“Meidän synnyttäminen järkemme hylkää meidät, kun joudumme syvään ahdinkoon.” (563-564).

Antigonen ratkaisu haudata veljensä ei perustukaan enää järkeen, vaan johonkin, joka on välinpitämätön järkeä ja seurauksia kohtaan.

Tulkintani mukaan Antigone rakentuu tilanteensa ja tekemänsä valinnan tähden hahmoksi, joka ei määrity persoonallisten ominaisuuksiensa kautta, vaan ennemminkin sen suhteen kautta, jolla hän saattaa yhteyteen kaksi yhteensopimatonta järjestystä – jumalallisen ja maallisen sääntämysten. Luonnostelen oman arvioni Antigonen hahmon varaan lähinnä siksi, että juuri Antigonen hahmo, eikä esim. hänelle tapahtuneet asiat, tarjoaa metodologisesti perinteisistä tulkintamalleista 3 poikkeavia mahdollisuuksia yhdistää heideggerilaista tematiikkaa uudella tavalla klassiseen kirjallisuuskritiikkiin sekä kenties kurottua tuleisuudessa kohti myöhempää, teologisesti suuntautunutta ranskalaista fenomenologiaa.

ANTIGONE HAHMONA

Antigonen hahmon tekee fenomenologisesti mielenkiintoiseksi se, että hänen toimintansa selittäminen ei onnistu *olennaisella tavalla* 4 kulttuurisen normiston puitteissa. Tämä tarkoittaa sitä, että Antigonen ongelma vaikuttaa ratkaisemattomalta ja silti intuitiivisesti pakottavalta. Antigonen hahmon merkityssisältö, siis se, joka kiinnittää lukijan mielenkiinnon puoleensa, rakentuu varsinkin poikkeavalla tavalla. Se näet tyydyttyä vain sen suhteen kautta, jonka pohjalta Antigone kokee välttämättömäksi veljensä hautaamisen. Antigoneen vastatessa Kreonille tämän kyselyyn siitä, tiesikö hän Kreonin kieltäneen Polyneikeen hautaamisen, että

“Minä tiesin että minun pitää kuolla – kuinka muuten? Kuolen vaikket olisikaan antanut julistusta. Ja jos kuolen ennen aikaani, niin pidän sitä voittona [...] (461-462)”

Ei pidä erehtyä luulemaan, että Antigone olisi tavoitellut toimillaan sankarin kunniaa. Antigoneen ratkaisu motivoituu ainoastaan sen eksistentiaalisen suhteen kautta, jossa kokemus veljen hautaamisen välttämättömyydestä ilmenee. Tämä suhde ilmentää intuitiivisesti eksistentiaalista kosketusta sellaiseen järjestykseen, joka ylittää rationaalisuuden rajat, ja joka ei ole näin aukikirjoitettavissa yleiseksi säännöksi. Antigonen hahmossa me emme siksi kohtaakaan varsinaisesti Antigonen persoonaa, vaan sellaisen ainutlaatuisen asennon (hahmon), joka sovittaa eksistenssin rajamailla vastakkain lyövät suuret voimat: jumalallisen sääntämysten intuitiivisesti koetun voiman ja maallisen, seurauksia laskevan järjen vaatimuksen. Hahmo on siksi asia, joka on tilannesidonnainen. Hahmo voi syntyä ja olla ainoastaan vastauksena tilanteeseen, jossa vastakkain asettuvat voimat vaativat sovitusta.

Tulkintani pohjaa **Martin Heideggerin** teoksessaan *Taideteoksen alkuperä* esittämään ajatukseen siitä, että totuuden tapahtumisella on tietyt historialliset muodot, joista Heidegger itse kuitenkin käsittelee teoksensa yhteydessä vain totuuden ilmenemistä taideteoksessa. Taideteos voidaan ymmärtää asennoksi (*Gestalt*, siis hahmo), joka sovittaa yhteen maan ja maailman kiistan sallien niiden säilyttää identiteettinsä ja pysyä kiistelevinä 5. Taideteoksen lisäksi on kuitenkin myös muita totuuden tapahtumisen tapoja. Tällaisia ovat mm. valtion perustaminen, ajattelijan kyseleminen ja *olennainen uhri* 6. Tulkintani mukaan me

kohtaamme Antigonen hahmossa juuri olennaisen uhrin. Olennaisen uhrin tulkitseen puolestaan taideteoksen tavoin asennoksi (siis hahmoksi) jossa totuus tapahtuu. Siinä missä taideteos sallii asentona totuuden tapahtua maailman ja maan kiistana, olennainen uhri *sovittaa hahmonsa kautta* jonkin eksistentiaalisen kysymyksen tai ongelman. Eksistentiaaliset kysymykset ja ongelmat ovat, kuten edellä mainitsimme, luonteeltaan ratkaisemattomia, ja asettavat ihmisen siksi kokemuksellisesti mahdottoman eteen. Olennaisessa uhrissa tapahtuvassa sovituksessa tällainen eksistentiaalinen ongelma saa muodon eli hahmon, joka sallii mahdottomuuden aiheuttavien voimien *kohdata itsessään*. Sovittava hahmo sovittaa meidän puolestamme mahdottoman tilanteen antaen meille näin siihen tarvittavan etäisyyden. Sovittavan hahmon lahja meille on siinä, että hänen sovituksensa kautta me voimme olla kosketuksissa mahdottoman aiheuttaviin voimiin ilman että ne kohtaavat meissä.

Taideteoksessa totuuden tapahtuminen tapahtuu *aukeamana* (Lichtung), joka *lahjoittaa* ihmisille suhteen Olemiseen ja olevaan niiden moninaisissa suhteissa 7 . Olennaisen uhrin hahmossa totuus tapahtuu toisella tavalla. Se tapahtuu eksistentiaalisena ymmärryksen muotona, jota voi kuvata hyvin näytelmän kuoron sanoin:

“yksikään kuolevainen ei voi tavoitella suuruutta ilman että tuho seuraa”. (613-614).

Tällaisessa ymmärryksessä ymmärretään, ja ennen kaikkea *hyväksytään*, vaadittujen toimien seurauksena kohtaavan kohtalon *väistämättömyys*. Samoin kuin taideteoksessa, myös olennaisessa uhrissa tapahtuu *alku*, joka sysää historian olennaisella tavalla urilleen 8 . Tämä koskee kuitenkin olennaista uhria vain yleisellä tasolla. Olennaiset uhrin, kuten taideteoksetkin, ovat aina ainutlaatuisia, ja niiden selityksen täytyy siksi aina nousta niiden yksilöllisestä tavasta toteuttaa sovituksen yleinen laki. Siksi olennaisessa uhrissa ilmenevä hahmokin tulee ymmärrettäväksi ainoastaan sen sovittaman tilanteen kautta. Tästä syystä pyrin seuraavaksi avaamaan olennaisen uhrin merkityssuhteita, joiden kautta siirryn Antigonen hahmon yksilöintiin, joka tapahtuu sen pohtimisen kautta, mitä ja miten Antigone varsinaisesti sovitti.

LAHJAN JA UHRIN YHTEENKIETOUTUMINEN

Lahjan ja uhrin tematiikan perustus on luonnollisesti teologiassa. Fenomenologisessa mielessä lahjan ja uhrin yhteys palautuu kuitenkin Heideggerin teokseen *Olio*, jossa Heidegger kuvaa lahjan ja uhrin suhteen eräänlaisena asymmetrisenä suhteena. Jumalat antavat ihmisille lahjana viinin, ja ihmiset uhraavat viinin jumalille vastalahjana 9 . Näin ihmisten ja jumalten välillä vallitsee suhde joka vaatii säilyäkseen oikeanlaista toimintaa. Jean-Luc Nancy kiteyttää asian teoksessaan Heideggerin “Alkuperäinen etiikka” osuvasti sanoen että “On siis kyse korrespondenssista: täytyy vastata tätä”lahjaa” tai sitä että “antaa olla/tapahtua” sinänsä. [...] Antamista tai sitä kohtaan, että antaa olla/tapahtua on löydettyvä sopiva ele, oikea menettely[...]” 10 . Ajatus lahjasta johtaa meidät näin mitä konkreettisimpien suhteiden eteen. Oikea menettely on näet monesti asia, jota ei voi valita tai päätellä kulttuuristen konventioiden perusteella, vaan joka vaatii intuitiivista sovittautumista tilanteeseen. Tällaista *intuitiivista sovittautumista* voi ajatella *autenttiseksi suhteeksi*. Oikealla menettelyllä on jokaisessa tilanteessa omat muotonsa jotka määrittävät viimekädessä tilanteessa avautuvan suhteen, ei yleisten lakien kautta. Antigoneen tilanne ei ole poikkeus. Sen tulkitsemisen vaikeus on vain siinä, että Antigonen toiminnan syyt eivät rinnastu mi-

hinkään arkisiin valintoihin vaan Antigonen toimintaa ohjaa jokin voima joka on välinpitämätön kulttuurisia arvoja ja järkeä kohtaan. Erityisen hankalasti tulkittavan Antigonen tilanteesta tekee kuitenkin Antigoneen valinnan *hint*a.

Hinnan avulla pystytään määrittämään olennaisen uhrin ero muunlaisiin uhreihin, joita kutsun tässä yleisnimikkeellä *rituaalinen uhri*. Kuten jo taideteoksen yhteydessä todettiin, olennainen uhri on *alku*. Se toisin sanoen avaa sovittavassa hahmossaan tilan, jossa vastakkaiset voimat saavat käydä taistelua itsensä. Näin voidaan sanoa, että olennainen uhri *luo harmonian* joka perustuu voimien dynamiikkaan. Siinä missä olennainen uhri luo harmonian, rituaalinen uhri *pitää harmoniaa yllä*. Tietäjä Teiresiaksen sanat Kreonille kuvaavatkin juuri sitä, mikä *hint*a on sillä, jos rituaalisia uhreja ei suoriteta.

“Sinun päätöksesi vuoksi kaupunki on sairas! Alttareitamme ja tulisijojamme saastuttaa onnettoman Oidipuksen pojan ruumis, petolintujen ja kulkukoirien saalis. Siksi jumalat eivät enää ota vastaan meiltä uhreja ja rukouksia [...]” (1014-1018).

Polyneikeen hautaamatta jättäminen aiheutti harmonian särkymisen ja epätasapainoisen tilan. Silti rituaalisten uhrien merkitys harmonian ylläpitämisenä on mahdollistunut vain olennaisen uhrin kautta, jossa harmonian tila on luotu. Olennaisessa uhrissa sovitaan se hinta, jolla tasapaino voidaan pitää yllä. Tämä hinta on rituaalisten uhrien tasolla se tapan, jolla ihmisten ja jumalten suhteet hoidetaan menettelemällä oikein. Rituaalisten uhrien hoito on siis periaatteessa ennalta tiedossa olevien sääntöjen sanelemaa. Olennaisessa uhrissa sen sijaan ei ole mitään ennakoivaa varmuutta toiminnan sopivuudesta. Se on hyppy tuntemattomaan. Silti olennaisen uhrin anto on vain ja ainostaan vastaamista *tarjottuun lahjaan*. Lahjan idea paljastuu Antigonen tapauksessa erityisesti siinä, että hänen halunsa haudata veljensä oman kuolemansa kustannuksella on niin vahva, että hänen rohkeutensa ja päättäväisyytensä kantavat hänet myös halun toteuttamiseen. Toisin on esim. Antigonen siskon, Ismenen, tapauksessa. Hän kieltäytyy aluksi koko ideasta. Myöhemmin, kun kuningas Kreon kuulustelee häntäkin epäiltynä veljen hautaamisesta, Ismene olisi solidarisuudesta valmis kärsimään Antigonen kanssa. Mutta tämä ei kuitenkaan enää kelpaa. Kuten Antigone sanoo,

“Ei! Oikeus ei salli sinulle tuota. Koska sinä kieltäydyit, ja tein teon itse.” (538-539).

Olennainen uhri ei voi rakentua järkeilyn tai häilyvän päätöksen varaan, vaan sen kestävyys perustuu siihen kätkeyn kutsun *lahjan pysyvyyteen*.

LUONNOLLISEN SUURUUDEN ILMENEMINEN ANTIGONESSA

Longinuksen 11 *ylevää tyyliä* käsittelevän tutkimuksen terminologiaa käyttäen Antigonea voisi mielestäni kutsua hahmoksi jossa on *luonnollista suuruutta*. Luonnollinen suuruus on ilmaisu joka sopii melko huonosti postmoderniin ajatusmaailmaan, joka vierastaa kaikenlaisia arvoasetelmia. Longinuksen ajatuksen anti tulkinnalle on kuitenkin siinä, että luonnollinen suuruus on hänestä ennemminkin *lahja*, ei saavutettu ominaisuus 12. Niinpä myöskään Antigonen hahmon suuruus ei määriy tavanomaisten arvoasteikkojen mukaan. Se on laadullisesti poikkeavaa suhteessa arvostuksiin, joita kohdataan normaaleissa *maailmansisäisissä* suhteissa. Maailmansisäiset arvot ja arvoasteikot koskevat asioita, jotka koetaan elämässä tärkeiksi. Tärkeys perustuu asioiden tuomaan nautintoon, turvaan,

elämänhallintaan, ja muihin vastaaviin asioihin, jotka antavat ihmisen olemiseen sisältöä. Tällaiset arvot ovat rakentuneet *horisontaalisesti* niin että asioilla on tietty ennakoitavuus ja ennustettavuus, joka tekee niistä tavoiteltavia tai kartettavia. Mutta on myös olemassa arvoja, joita ei koeta merkittäviksi niiden maailmansisäisten, horisontaalisten suhteiden tähden, vaan niiden äärimmäisyyden ja väistämättömyyden tähden. Tällaiset arvot käsittelevät koko maailman ja olemisen mielekkyyttä, ja niissä ilmenee näin ainakin välillisesti koko *eksistenssin raja*. Tällaiset arvot, joihin kuuluu myös edellä mainittu suuruus, eivät ole rakentuneet horisontaalisesti vaan *vertikaalisesti* 13, ja niitä luonnehti siksi aina *kosketus tuntemattomaan*. On siis periaatteessa kyseenalaista, voidaanko tällaisia arvoja enää kutsua edes arvoiksi, sillä niissä ei perinteisessä mielessä ilmene mitään sellaista, jota pidettäisiin ennalta arvokkaana, vaan arvokkuus saa niissä aina ensi kertaa ainutlaatuisen hahmonsa. Vertikaaliset arvot eivät siis määrity kuulumalla johonkin jo tunnettujen arvojen luokkaan, vaan ne määrittyvät sovittavan hahmonsa kautta, jonka välityksellä aina uutena virtaava kosketus tunkeutuu meidän eksistenssiimme. Vertikaalissa arvoissa ilmenee näin kokemuksellisesti aina *äärimmäinen merkityksellisyys* joka ei ole koskaan mitään, jonka voisi palauttaa horisontaalisiin arvoihin.

Suuruus ilmenee kokemuksellisesti monella tavalla, eikä siitä kannata siksi tehdä mitään tarkkoja, sitovia rajoituksia. Se ilmenee meille kuitenkin aina *vaikuttamisen* välityksellä, ja sen olemusta voi siksi selventää vertaamalla sitä toisiin vaikuttamiseen perustuvien ominaisuuksien kanssa. Tällaisia ovat esim. *virtuoosimaisuus* ja *suvereenius*. Molemmissa tapauksissa kyseisen ominaisuuden omaava henkilö herättää meissä vaikutelman omasta suuruudestaan. Vaikutelma voi ilmetä monin tavoin, esimerkiksi kunnioituksena, rakkautena, kateutena tai jopa pelkona. Suuruus on olemukseltaan *ehtymätöntä* siten, että me emme voi ammentaa sitä kuiviin ja se hämmästyttää meitä ylenpalttisuudellaan. Virtuoso ja suvereeni ihmisen suuruus on kuitenkin aina sidoksissa heidän hankkimiinsa taitoihin, ja siksi heidän suuruutensa on aina väritynyt heidän persoonansa kautta. Luonnollisesti suuren hahmon tapauksessa tilanne on toinen. Jos virtuosi ja suvereeni ihminen ovat lahjakkuutensa ja suuntautuneisuutensa kautta onnistuneet löytämään tien, jonka kautta olemisen rikkaudet pulppuavat meidän keskellemme, niin luonnollisesti suuri hahmo on kutsuttu olemaan sellaisten asioiden yhteydessä, jotka kutsuvat meitäkin hänen välityksellään kohti jotain suurempaa. Yksinkertaistetusti ero on siis siinä, että luonnollisesti suuri hahmo on *kutsuttu* ja kunnioitettava juuri *lahjana saamansa kutsun* tähden, kun taas suvereeni ja virtuoosimainen ihminen ovat kunnioitettavia kykyjensä ja *itsestään nousevan suuntautumisen* tähden. Virtuosi ja suvereeni ihminen ilmentävät ihmiseen kätkeytyä, aidosti kunnioitettavia mahdollisuuksia, ja ansaitsevatkin siis kunnioituksemme. Mutta heidän loistonsa himmenee luonnollisesti suuren hahmon rinnalla, koska luonnollisesti suuri hahmo ei tuota täyteyttä meidän olemiseemme, vaan kohtalon hänelle suoman osan tähden *sovittaa* koko inhimillisen eksistenssin suhteessa siihen, jota se ei ole, eli äärettömään. Näin tehdessään luonnollisesti suuri hahmo antaa meille ensimmäistä kertaa mahdollisuuden lähestyä äärettömä hänen siltana toimivan hahmonsa kautta. Luonnollisesti suuressa hahmossa kaikuu äärettömän puhuttelu, johon hänen persoonalliset piirteensä hukuvat. Luonnollisesti suuri hahmo ei siis tyydytä vaikutuksellaan mitään meidän luontaisia, maailmansisäisiä mieltymyksiämme vaan pikemminkin riisuu meidät niistä kääntäen meidän

katseemme kohti jotain meitä itseämme suurempaa. Antigonen luonnollinen suuruus ilmenee siinä, että hän ei tavoittele suuruutta, vaan hän ainoastaan hyväksyy sen hänelle määrätyn kohtalon, joka ilmenee näytelmän ensi sanoissa:

“Voi oma armas sisko, Ismene, voi näetkö miten Zeus toteuttaa Oidipuksen kirouksen myös meidän elämässämme, näetkö?” (1-3).

Luonnollisesti suuren hahmon suuruus ilmeneekin yllättäen siinä, missä hänen hahmonsa ylittää inhimilliset pyyteet. Virtuootia ja suvereenia ihmistä me voimme ihailla ja kadehtia sillä hänestä heijastuu meille kaikki se, mitä me pidämme arvokkaana ja tavoiteltavana. Jean-Luc Marionin sanoin kuvattuna tällainen hahmo on idoli, epäjumala 14. Luonnollisesti suureen hahmoon taas liittyy olennaisesti jotain eepistä kohtalokkuutta. Lukija tajuaa automaattisesti, kuoron mainitseman suuruuden ja tuhon yhteenkietoutumisen väistämättömyyden lain koskettamana, että luonnollisesti suuri hahmo tulee tuhoutumaan. Toisaalta luonnollisesti suuren hahmon tunnistaa hänen toiminnastaan; siitä, että hän kykenee toimimaan kulloinkin *tilannetta vastaavalla tavalla*. Suurella tavalla toimii esim. Akhilleus, joka lahjoittaa Troijan kuninkaalle Priamokselle hänen kuolleen poikansa Hectorin ruumiin 15. Akhilleuksen suuruus ilmenee siinä, että hän ei laskelmoi. Priamoksen tappamalla, mikä olisi helppo tempu omassa leirissä, varsinkin kun vastassa on sureva vanhus, olisi lopettanut todennäköisesti koko Troijan sodan. Sama tematiikka voidaan havaita myös Jumalan ja Abrahamin tilanteessa, jossa Jumala pyysi Aabrahamia uhraamaan tälle Isakin. Koska Abraham toimi, kuten Jumala käski, esti Jumala lopulta uhraamisen, ja ilmaisi itsensä Abrahamille enkelin suulla sanoen,

“[...] Koska sinä tämän teit etkä kieltänyt minulta ainoaa poikaasi, minä vannon itseni kautta, että siunaan sinua runsain määrin ja annan sinulle jälkeläisiä niin paljon, että he ovat kuin taivaan tähdet tai hiekanjyvät meren rannalla, ja sinun jälkeläisesi valloittavat viholistensa kaupungit. Sinun jälkeläistesi saama siunaus tulee siunaukseksi kaikille maailman kansoille, koska sinä olit minun äänelleni kuuliainen.” 16

Karkeasti koottuna luonnostaan suuren hahmon toiminnassa voidaan näin havaita jonkinlainen ylenpalttisuuden piirre, jonka seurauksena hänen kaikkeen toimintaansa ja olemiseensa liittyy eräänlainen merkityksen ylijäämä. Kaikki hänen tekemänsä on *enemmän*. Tämä enemmän mahdollistuu kuitenkin vain hänen lahjana saamansa hahmon ja sen *sovittavuuden* tähden. Luonnollisesti suuri hahmo ei edusta omaa suuruuttaan, vaan hänen suuruudessaan ilmenevä enemmän on sitä äärettömyyttä, joka hänen hahmossaan saa muodon lähestyä meitä.

Antigonen hahmossa luonnollinen suuruus lähestyy meitä siis sovituksessa, mutta mitä ja miten Antigone varsinaisesti *sovittaa*? Nähdäkseni Antigone sovittaa väistämättömyyden ja hän sovittaa sen *luopumalla itsestään* hyväksymällä häntä väistämättä kohtaavan tuhon. Hänen traagisuutensa ei siksi piile niinkään hänen tuhossaan vaan juuri tuon tuhon väistämättömyydessä. Mutta samalla tuossa väistämättömyyden hyväksymisessä piilee voima, joka kohottaa Antigonen hahmon surumieliseen ylevyyteen paljastaen yllättäen ensi kertaa aidon toivon, joka virittyy kaiken tapahtuneen yläpuolelle. Kuoro laulaakin osuvasti “kauas kantavasta toivosta”. (615). Se ei ilmene aluksi kovin vahvana, eikä ole itse asiassa ollenkaan selvää, *mihin*, tai *mistä*, toivo on alun perin kantanut.

Kreonin perheen traagisen tuhon ja kirjan sulkemisen jälkeen elämään jää yllättäen vain juuri Antigone. Kärsimykset huuhtoutuvat pian pois mielistä, mutta Antigonen kestävyys ja päättäväisyys eivät haihdu, vaan niiden läpi paistaa jonkinlainen kuolemattomuus, jota näytelmän kuorokin Antigonelle povasi.

“Etkö sinä lähde ylistettynä ja täynnä kunniaa tuonne syvään kuolleiden maahan? Mikään riuduttava tauti ei kaatanut sinua, ei miekankärkien terävä pisto, vaan lähdet omasta tahdosta, yksin ihmisten joukosta, kun olet vielä elossa, ja menet alas Haadeen valtakuntaan.” (817-823).

Antigonen kuolemattomuus on varsin konkreettista, sillä hänet haudattiin elävältä, mutta juuri tämän paradoksin tähden hän saavutti itsekkin elävänä ”jumalista vanhimman, kuolemattoman ja ikuisen Maan [...] (337-338), jonka kaikki muut kuoron mukaan erinäisissä puuhissaan tuhlaavat pois.

Kaiken kaikkiaan Antigoneen hahmo ei tuo lukijalle katharsista. Sen sijaan se tuo mukanaan jotain muuta, mielestäni arvokkaampaa. Se tuo näet jonkinlaisen eksistentiaalisen tasapainon joka syntyy siitä, että Antigonen sovittajahahmossa avautuu kenties ensimmäistä kertaa lupaus siitä, että mahdottoman tavoittelu ei ole väärin, turhaa tai hybridistä, vaikkakin se ehkä johtaakin väistämättä tuhoon. Antigonen hahmossa avautuvassa *toivossa* ilmenee tie yli turhuuden. Lopullinen kysymys onkin se, mistä se tulee ja mihin se menee.

VIITTEET

[1] Suluisissa olevat numerot viittaavat teoksessa annettuihin rivinumeroihin.

[2] Antigone on Kreonin veljentytär, ja Kreon on siis Antigonen isän, Oidipuksen veli. Oidipuksen kirouksella on näytelmässä suuri merkitys, jota en pysty kuitenkaan purkamaan auki tässä yhteydessä muutoin kuin ns. *kohtalon hyväksymisen* teeman kohdalta.

[3] Perinteisistä tulkintamalleista, ainakin saksalaisen idealismin osalta, saa hyvän yleiskuvan lukemalla teoksen suomentajan, Kirsti Simonsuuren, kirjan loppuun sijoittamat jälkisanat. Klassisista klassisiin, tragedian ominaisuuksia valottava teos on tietysti Aristoteleen *Runousoppi*. Aristoteleen näkemys on liian laaja avattavaksi tässä yhteydessä. Mainittakoon kuitenkin, että Aristoteleen näkemyksen mukaan tragedialle tyypilliset, sääliin ja pelkoon pohjautuvat mielihyvän lajit ovat sidoksissa erityisesti sen *juoneen* ja siihen liittyviin *tapah-tumiin*. (kts. *Runousoppi*, 1453b). Heideggerin tulkinta Antigoneesta on puolestaan hajautunut hänen teoksiinsa *Johdatus metafysiikkaan* sekä *Hölderlinin hymi "Ister"*. *Heideggerin tulkinnan voi katsoa keskittyvän etupäässä kreikkalaisen eksistenssin kuvaamiseen tragedian rakenteen pohjalta.* (Aristoteles. (2009) *Retoriikka, Runousoppi. Teokset IX*. Suomentanut Paavo Hohti. Gaudeamus. Heidegger, Martin. (2010) *Johdatus metafysiikkaan*. Suomentanut Jussi Backman. Tutkijaliitto: Helsinki. Heidegger, Martin. (1996) *Hölderlin's Hymn "The Ister"*. Translated by William McNeill and Julia Davis. Indiana University Press: Bloomington.)

[4] *Olennaisella tavalla* voidaan ymmärtää tarkoittavan samaa, mitä Heidegger tarkoittaa ilmauksellaan *kysymisen arvoinen* (fragwürdig). Toisin sanoen Antigonen toiminta voidaan kyllä selittää monellakin tavalla, mutta samalla kuitenkin havaitaan, että saatu vas-

taus ei vastaa sitä, miksi vastausta ylipäättään haetaan. Antigonen hahmossa on jotain kysymisen arvoista, ja tämä ilmenee lukijan suorana suuntautumisena kohti tätä kysymystä, joka ylittää olemisellaan kaikki mahdolliset selitysvaihtoehdot. Kokemuksen tasolla tämä ilmenee siten, että kiinnostus Antigonen hahmoa tai toimintaa kohtaan säilyy pysyvästi tyydyttämättömänä.

[5] (Heidegger 1995, 66). Ajatus on ikävä kyllä huomattavasti monimutkaisempi. Ajatuksen voi kuitenkin olennaisessa muodossaan tavoittaa myös tällaisesta muotoilusta. (Heidegger, Martin. (1995) Taideteoksen alkuperä. Kääntänyt Hannu Sivenius. Kustannusosakeyhtiö Taide: Helsinki)

[6] (Heidegger 1995, 64).

[7] (Heidegger 1995, 54).

[8] Heideggerille historia tarkoittaa tässä mielessä "tietyn kansan tempautumista sille määrättyyn tehtävään, siirtymistä perimäänsä." (Heidegger 1995, 80). Ajatus saattaa tuntua aluksi melko mahtipontiselta, mutta taaksepäin katsottuna ja historian kautta nykyisyyttä peilaten voidaan silti havaita, että hyvin usesti suuret mullistukset ovat henkilöityneet yksittäisiin ihmisiin, jotka hahmoiksi nousseina edustavat nyt kokonaisia ajatus, tuntemis- ja toimimismalleja, joihin ihmiset tukeutuvat. On siis huomattava, että yhden ihmisen toiminnan kautta muodostunut hahmo ei ole "vain" historiallinen tapahtuma, vaan sen luoma alku jatkaa läsnäoloaan aina siellä, missä tämän hahmon muodostama/viritämä tapa olla saa tilaa.

[9] (Heidegger 2009, 55). Heidegger, Martin 2009. Olio. Teoksessa Esitelmiä ja kirjoituksia osa II. Suomentanut Reijo Kupiainen. Niin & Näin -kirjat: Tampere.

[10] (Nancy 1998, 40)

[11] Longinuksen oikeaa nimeä ei tiedetä. Hänen on arveltu eläneen n. vuosien 100-300 jKr. välillä ja hän on tullut tunnetuksi erityisesti teoksensa *Ylevästä*. Teoksesta löytyy tällä hetkellä ainoastaan O. E. Tudeerin 1918 *Korkeasta tyylistä* -nimellä suomennettu käännös.

[12] (Longinus 2004, 122). Longinus (2004). *On the Sublime*. Teoksessa *Classical Literary Criticism*. Penguin Classics.

[13] *Vertikaalisuuden* tematiikkaa kokemuksen rakentumisessa on tutkittu suhteellisen vähän. Oletettavasti juuri sen ennustamattoman luonteen tähden. Nähdäkseni merkittävimmän, modernin tulkinnan teemasta on antanut Anthony J. Steinbock, joka käsittelee kirjassaan *Phenomenology & Mysticism. The Verticality of Religious Experience* kokemuksen vertikaaleja ulottuvuuksia kolmen abrahamilaisen uskonnon piiriin kuuluvan mystikon kuvauksiin pohjaten. Mystikoista tutuin on suomalaisille varmaankin Avilan Teresa. (Steinbock, Anthony, J. (2007) *Phenomenology & Mysticism. The Verticality of Religious Experience*. Indiana University Press: Bloomington)

[14] (Marion 1991, 10-16). Idolissa on kyse periaatteessa feuerbachilaisesta projektioista jossa ihminen muodostaa itse oman jumalansa mallin. (Marion, Jean-Luc. (1991) *God without Being*. Translated by Thomas A. Carlson. The University of Chicago Press: Chicago)

[15] (Homeros 1990, 475). (Homeros. (1990) *Ilias*. Suomentanut Otto Manninen. Werner Söderström Oy: Porvoo)

[16] (1.Moos. 22:16-18).

Sofokles: *Antigone* (Like 2011. Suomentanut Kirsti Simonsuuri)